

Silling István

SONKA, KOLBÁSZ, SZALONNA

A DISZNÓTARTÁSSAL KAPCSOLATOS SZOKÁSOK ÉS HIEDELMEK AZ 1980-AS
ÉVEKBEN KUPUSZINÁN

Kupuszina közismerten konyhakertészetéről híres országszerte. Az egykori belterjes gazdálkodást a korszerű mezőgazdasági technológia, a vetésforgó és a piackutatás korszerű módszerei váltották fel. Napjainkban Kupuszinán a parasztek közötti óriási rétegeződésnek lehetünk ismét tanúi, hiszen a nyugdíjkorhatárt megélt öregek – akik még nagyon is tevékenyek –, ha önállóan, felnőtt gyermekeik nélkül gazdálkodnak, a biztos életszínvonal-süllyedés útját járják. Erejük fogytán, gazdálkodási ismereteik elavultak, információszegény világuk nem tud lépést tartani korunk állandó változásban lévő lehetőségeivel. Az alacsony fokú termelékenységet pedig nem kísérik magas terményárak, így a kupuszinai paraszt, ha még tíz hold földön is gazdálkodik, évről évre szegényebb lesz. Magyarán: fenntartja magát, de az előrelépés minden esélye nélkül. A rohamos pénzromlás pedig még inkább zülleszteti ezt a társadalmi réteget, amely nem tud egykönnyen beletörődni saját országa pénzmenének „felcserélésébe”. Sokuk számára a földtől való megválás az út a „biztonságosabb” öregséghez, de többségük a körme szakadtáig ragaszkodik az őseitől örökölt vagy a tíz körme kopadékból szerzett földhöz. A föld volt Kupuszinán, és nemcsak itt, az élet, a minden. Akinek földje volt, boldogult valahogy, bármilyen idők is jártak. Így van ez most is.

A másik oldalon pedig ott vannak a fiatal, alig középkorú, erejük teljében lévő mezőgazdászok, akiknek tudása, bátorsága, kezdeményező képessége, leleményessége sok társadalmi nagybirtok vezetőségében elkelne. Ők, ha kell, külföldről szerzik be a vetőmagot, a gyomirtó és tartósító vegyszert; megvásárolják a legújabb mezőgazdasági gépeket, s energiát, erőt, egészséget nem kímélve kutatják: mit, merre és mikor kell értékesíteni. Az ország minden nagyvárosának piacán megjelennek, de a kisebb városok hetipiacaikat is rendszeresen látogatják a talán valamivel magasabb ár reményében. S ezek az emberek, még ezekben az inséges években is gyarapodnak. Sok új, emeletes ház jelzi Kupuszinán is a lakosság egy részének megőrzött vagy manapság szerzett jólétét.

E két rétegnek vagy inkább csoportnak a hagyományos életmódhoz való viszonyulása is különböző. A dolgozatunk témájául választott disznótartásban is megnyilvánul ez. A hetvenes években is szinte minden család felhizlalta a maga

malacát (malacait), hogy biztosítsa előre a család élelmiszer-szükségletét. Ma-napság csupán a disznóvágás maradt meg mindebből, hiszen a tehetősebbje már nem kínlódik a malacaik nevelésével, nem hordja a trágyát az ólból, nem drótozza a disznók orrát, állatorvost sem hív betegség esetén. Kifizeti – a jelenlegi jószágárak mellett nem is olyan nehezen –, a hízott sertés árát, s jöhet a disznótor.

Hiszen disznót mindenki vág. Az öregek megfontolásból, szokásból, kény-szerből; a fiatalabbja szokásból, „nehogy megszóljon a falu”, persze a disznó-vágás előnyeit sem vetve meg. Tehát, bár nem ugyanolyan indítékkal, a disznó-vágás ott van szinte minden kupuszinai család életrendjében. Ezért is választot-tuk ezt a témát, ami a 80-as években még őrzi a hagyományos paraszti gazdál-kodás ősi nyomait, jöllehet e századvég jeleit is felvillantja.

Az általánosan elterjedt szokás mellett, mely szerint újév napján malacot, il-letve disznóhúst kell enni, mert az szerencsét hoz az új esztendőben, a disznó-tartáshoz még sok egyéb népi hiedelem és szokás fűződik. Az évszázados ha-gyományok a jószágértartás megannyi mozzanatának törvényszerűségét őrzik. A címben említett betlehemes játékrigmus-töredék csupán a végcélt jelöli meg. E cél elérését szabályozó cselekedetek, intelmek és bajelhárító, védekező eljá-rások népünk hétköznapijainak szerves tartozékai jelenleg is, és a népi tudat, az apáról fiúra szállt tapasztalat megnyilvánulásai. Az erre vonatkozó szokás- és hiedelemanyagot a disznótartás következő mozzanatai köré csoportosítottuk:

- a malacvásárlás
- a herélés
- a hizlalás
- az anyakoca kiválasztása
- a bűgás
- a fialás
- az anyakoca etetése
- az elválasztás
- jóslás a szalonnáról
- a hízott sertés ára
- a disznóölés
- a disznótor
- a kántálás
- a hús fogyasztása
- egyéb felhasználás
- betegségek és gyógyításuk, bajelhárítás
- az időjóslás
- az álom
- kapcsolat a népviselettel
- a kanász
- szólások és közmondások a disznóval kapcsolatban
- népdalok a disznóról
- a disznótartás kupuszinai tájszavai

A malacvásárlás

1. „A legszéb a malacot márciusbá venni, ákkó télíg jó kihízik.”
2. „Jánuárbá, februárbá ké malacot venni.”
3. „Pintékén nem jó malacot venni.”
4. „Embértí job venni malacot.”
5. „Teliholdkó kél disznót venni, mer ákkó kihíznák.”
6. „Holdtéltekor kél malacot venni.”
7. „Hát-hét hetés, elváasztási malacot legjobb venni.”
8. „Oján malacot ké venni, ámelliknek bálrá ál a farká. Áz a jó disznó.”
9. „Nē léfelé ajon a farká. Áz a zērdégé, mer beteg, egyenes a farká.”
10. „Á nagyfilík, azok a legjobbák, mer ákinek ijen hēgyessen ál a file, azok nem jó hízők.”
11. „Miné nagyob klopá file vān nēki, az a jó. Á hēgyēs filí nem jó, mind a farkás.”
12. „Á gēndērszērí māngulicá, az vót a jó zsíros, rēvid lábú osz bálrá gērbe a farká.”
13. „Ázok a jó malacok, hā fekete a kērme.”
14. „Vigyāzni kél, hogy ojānt nē vēgyé, ámellik a kērme hēgyin jár. Áz nem szokot kihízni, csak ámellik a zegēs kērmin ál, még a hātusó két kērmēcskējin is. Áz jó.”
15. „Vigyāzni kél, hogy a szēme ēgyik fehér lēgyēn, a māsik fekete. Ezēk a fájmālacok.”
16. „Hosszilābút nem jó venni, mer nyulás. Nem fog sohā kihízni.”
17. „Combossát kél vālasztāni.”
18. „Māmá, ezēkbí a mostānijākbú a hosszilābúkat ké venni. A hosszilābú a vālāmi, az a jó.”

A herélés

19. „Féleg vásārnāp rēggē herének. Vásārnāp. Mēg szombāton is szoktāk, de jobbān vásārnāp.”
20. „Ázt eldobjāk, āmit kivāgnāk, a tojāssājít.”
21. „Á ālātorvos vāgy āki mellēte vān, mos āz herél, De vótāk rēgēn pāraszt-embērēk is ākik ezt tudtāk. Vót, āki a kātonāsāgnā tānútā, vót āki othun, ēregebbektí.”

A hizlalás

22. „Vān, āhun a āsszony lēvsēzi a kētēnyit, osz a ólājto élē tēszi, hogy āzon kērēsztí mēnjēn be élēsšé a malác. Ákkó a malác mindég úgy tele lēsž, mind a āsszony kētēnyje. Jó fog hízni.”
23. „Seggē kél betēnni a ólbā, hogy ojān kēvér lēgyēn.”
24. „Á hātusó lábāt mēgfogni, osz úgy betēnni a ólbā.”

25. „Elésszé évétálbú ké itátni, etetni, ákkó fog szeretni enni annā hāznā, osz jó fog hízni.”
26. „Ábbú tálbú ánni nēkik inni, enni legelésszé, ámellikbí legtēbbet, legtēb-szēr észink, hogy jó hízzánák.”
27. „Mindég kétényyē kellēt vinni á málácoknák kukuricāt. Kosárrā nem engedték. Kēténybí szórni nēkik.”
28. „Á kismálácoknák csállānt jó ánni, mer az pucója á beliket.”
29. „Áztátot ārpāt ké ánni á kismálácoknák. Á jó nēkik.”
30. „Kēl nēkik krumplit, tēkēt, rēpāt fēzni, hogy jobbān ēgyenek.”
31. „Áz á jó disznó, áki kiszárjā mágāt, osz mēgēszi. Áz mēg is hízik.”

Az anyakoca kiválasztása

32. „Á legszēb málác márād mēg gēbének. Á tēbbit kimiskārójāk. Ámikó mā bűgni kezd, ákkó kilēn tēszik.”
33. „Vān áki á legkisebbet hágyjā mēg gēbének. Á tēbbi gyorsabbān hízik, osz elēb el lēhet ánni.”

A bűgás (párosodás)

34. „Málácózās utān tizenēt-húsz nāp mūvā újra keresi á kānt. Ákkor legjobb bebűgātni.”
35. „Áz oján gēbe, áki, mikó látod, hogy csāk szálādgal, osz nem észik, ákkor az bűg. Mēg oján nāgy á hātujā, tudod, ákkó úgy ordít: hum, um, mm, úgy tész. Ákkó bűg.”
36. „Piros á segge, úgy kigyin nēki hātú, nāgyrā, osz úgy tész, hogy hu, hu. Bűg. Stábárcól, ákkó hogy gyerink vele á kānhó. Szétszēdi á olāt, szēt bizisten, mikó bűgik.”
37. Á farkā nāgyon fōláll, osz á segge mēgpirosodik, tūzes á feneke, ákkor bűg.”
38. „Vān, hogy ēhozzāk á kānt á gēbéhé, oszākkó az mēg nem ákárjā. Jāj, az mēg csāk á bāj! De elēb-utób csāk bebűgik.”
39. „Hā nem ákár bűgni, osz mā it á ideje, ákkó ēgy ēsszemárék buzāt ké ánni á gēbének. Áttú māj fog.”
40. „Mikó mēg hájtottāk á disznókāt á legelére, ákkó csāk á kēsségnek á kánjā vót á legelēn. Áz á ápāalāt, ákití kint á gēbék mēgbűgtāk. Ákkó gyit szóni á kānāsz, hogy bebűgot á gēbe. Ákkó ádtāk á kānāsznāk kis pénzt.”
41. „Vót, hogy hāromszó is gyit á kānāsz szóni, hogy bebűgot á gēbe, osz málác csak nem lēt. De í á pénzt mēgkáptá.”
42. „Most is ké fizetni ázē, hogy odaādják á kānt, mikó bűgik á gēbe. Kēl bizony.”
43. „Mikó vótāk ezēk á szēvetkēzeti kānok, ákkó is kellēt fizetni. Nyilvān hátszáz dīnārt kellēt fizetni á kánē.”
44. „Mos tān válāmi négy kān vān á fālubā, á Pógār Imrénē, ánnā á szilāgyi

Feriné, tãn à Szmolencki Misiné mæg hà Szelencsén vãn esetleg. Mos ík viszik à kãnt à gëbéhé. Nyilvãn egy miliót ké mos fizetni à kãné.”

45. „Szãppãnyos vizet vágy szãppãndãrãbokãt szoktunk ànni ànnãk à gëbének, àmelliket hízónãk àkãrunk, àzè, hogy nè búgjon.”

46. „Fédervãjszot is ànnãk nèkik, hogy nè búgjanak.”

47. „Fézèt bãbot kël ànni nèkik, àkkor àz elserkenti à búgãst.”

48. „Gyorsan kël hizlalni. Ha gyorsan hízik, elhízza magát, akkor nem fog bebúgni. Ellustúl.”

A fialás

49. „Hãt, úgy hãrom-négy hõnãp ké, mire mægmalãcozik.”

50. „Nincs egész négy hõnãp, èt nãp hibãzik belile. Kéccè malãcozik egy évbe, hà rëndèssen búgik.”

51. „Hãrom hõnãp, hãrom hét, hãrom nãprã lëmãlãcozik.”

52. „Szãztizennégy-szãztizennyóc nãprã lëmãlãcozik.”

53. „Szãztizenhãt nãp à pontos ideje.”

54. „Mikó malãcozik, àkkó úgy szãggãssã à dëszkãt, mer gërcseji vãnnãk. Kínlõdik. Hordjã à szãlmãt, túrjã, fészket csinãl à malãcoknãk. Í is odã belefekszik, osz ot malãcozik lè à fëszèkbe.”

55. „Àmikó it à szomszèdbã malãcozot à gëbe, osz csãk vãlãmi kettè-hãrom gyit ki, àkkó à egyik embër à újãvã hitã kifelè à tèbbit, à gëbe segginé. De nem gyit.”

56. „Võt ojãn is, hogy csãk egyet malãcozott.”

57. „Mãmã mã tizennégyet, tizennyócãt is malãcozik à gëbe, úgy hogy nincs is ànnyi csècse, hogy odãférjenek. Àkkó àzokãt à leggrinyãbbãkãt odãvãgjãk à fëdhè.”

58. „Nèkink à legtèb à hús kismãlãc võt egy gëbétí.”

Az anyakoca etetése

59. „À gëbének, àmellik lëmãlãcozot, nyers tojãst vernek à moslèkãbã vágy à dãrãbã, hogy jobbãn egyèn.”

60. „Korpãs moslèk, àz võt à vãlãmi. Krumplit fëznyi bele, egy kis zsírt tenni bele, rãntot levest bele, hogy lëgyèn nèki ètvãgyã.”

61. „À gëbének cèklãlevelet kël ànni, mer ànnãk à botjãbã sok vãn, àmi ànnãk jó, és àz ètvãgyrã hozzã à gëbèt.”

62. „À gyènge gëbének fèt kukuricãt kël ànni, mæg kis vízbe vágy tejbe cukrot, ijen kristãjcukrot.”

63. „Hã mã nãgyon gyènge à gëbe, à malãcos, nem bir ènni, àkkó legjobb egy csibének eltekerni à nyãkãt, osz bedobni nèki, úgy tollãstú, mindènèstí. Ettí leghãmãrãb mæggyin à ètvãgyã.”

Az elválasztás

64. „Á malácokát hát vágy hét hétre ké éválasztányi á anyjuktú.”
65. „Á malácokát szoktá dobáni. Ákkó mā ké hozni něki á kánt, mer az álat á idé álat még is búgnák még szoptátnák.”

Jóslás a szalonnáról

66. „Hā puhā á hízó hātā, ákkó vástág lész á szalonnā.”
67. „Hā á ásszonnák lóg á álsó szoknyājā, ákkó ámenyire kilóg, ázt mondják, hogy oján vástág lész á szalonnā.”
68. „Mikor vágják szėjē a disznót, akkor asszonyok hátra, oda a disznóhoz és nevetni, hogy vastag lęgyēn a szalonna.”
69. „Hā egy évre vágják lę, ákkó vástág szalonnā nem lehet. Māsfél évre rēndēs á szalonnā.”

A hizott sertés ára

70. „Mindég á zombori Kátalin-nāpi vāsār szábtā még á kęvér disznó árāt.”
71. „Mikó mennyi. Hāt, áhogy vészik á szęvetkęzetbe.”
72. „Mos mājnem hétezēr dínār. Ez mos elég jó ár. Tíz évvē eléb sę vót drāgāb, csāk ákkó tēbbet ért á pénz. Ákkó százákrā vót, az á piros péndz, no. De ákkó is vót ennyi. Ért ennyit. Még mos egy kicsit fél is emēték, mer sęnki nem ákárt hizlāni.”

A disznóölés

73. „Vāgni novembertí decemberig szoktunk. De december utójā kęri mā nem nágyon vāgták.”
74. „Novemberbe. Decemberbe nem szoktunk vāgni. Hāt azé, mer ákkor kāracsony gyin, ákkor szėjē rákonnyi ot vele, még fistęgetni, még mindēn. Ákkó ázt nem, áddigrā rēndbe vót mindēn.”
75. „Decemberbe vót á vágās ideje. Vót áki Jānosrá vāgot.”
76. „Mos november végítí februār végiig vāgnák. Ámeddig á hideg tárt.”
77. „Mi mindig november huszonkilencedikén vágunk vagy harmincadikán. Az ünnepek alatt.”
78. „Māmā mā vāgnák nyāron is. Hā ires á mélhíté, osz vān kęvér disznó, ákkó gyerink, lęvāgják, egyketté kész a zegész, osz męgin vān hús.”
79. „Kāracsónkó mā nem szoktunk fistęni.”
80. „Á fistęlęhāzbbā márādjon mindég egy dáráb, ákār egy kęrēm, vārjā be á újjāt, mer māsķēb jęvére ires lész á fistęlé, vágy nágyon sovāny lész á disznó.”
81. „Hā sājnājāk á lęszúrt disznót, ákkó nem bir męgdęgleni.”
82. „Mostānābā mā gyin á mészáros, osz lęlįje. Így kęnnyeb.”

83. „Há nagyon sikít, osz csak nem döglik még, ákkó ázt mondják, hogy tãn à seggibe szúrtád, nem à nyákábã.”

84. „Régën à hátãrú keztek bontãni à disznót.”

85. „À hurkãbelet kifordítsãk, ákkó meszetbe ãztássãk, egy kicsit ãzik à meszetbe, ákkó lõmossãk rúlã à meszetët. Ákkó hãjmãt vãgnãk rã, mæg is sõzzãk. Áddig mossãk, mæg érzik. Ákkó à végìn odãvãgãk à fãlhó, osz hã odãrãgãd, ákkó tisztã à bël.”

86. „Kétfilí kosãrákbã szãlmãt tésznek, osz ãbbã tészszék kóbãsztt, hurkãt, hogy ãz à zsíros víz odã lészirenkëdjën rúlã, hogy në légyën kíví ojàn zsíros, vi-zes, mikó félãkãszttãk.”

A disznótor

87. „Disznótor este vãn. Ákkó ot vãn mindënki, ãki ot segítët. Úgy à zegész csãlãd, mæg à testvér vágy szilé is, hã mãshun is lãkik. Elésszë levest észnek, ákkó fët húst à disznóbú, ákkó sít húst, hurkãt, kóbãsztt. Utãnnã mæg hãjãs kifli szokot lenni, lëkvãros mæg dijós.”

88. „Disznótorkor a férfinépet berúgatni, hogy jövõre jó egyenek a disznók, mer hogy minél nagyobb disznók újenek az asztal körú, annã kõvérebbek lésznek a hízók jövõre.”

89. „A disznótoros asztalt nem szabad elrakni aznap este, mer jëvére nem híznak ki a disznók.”

90. „Mikó mënnek hãzã à disznótorrú, ákkó à gãzdã ãd nekik kóstolót: përcët, hurkãt, kóbãsztt mæg némikó vãlãmennyi húst is.”

91. „Szokttãk à szomszédoknãk vágy ismerésëknek kídeni kóstolót à disznó-vãgãs utãn.”

Kãntãlãs (trãsãkøk)

92. „Mikó mëgtudjãk, hogy vãlãhun disznótor vãn, ákkó, félëtëzkënnek trãsãknãk, osz ëmënnek odã. Ákkó kãpnãk ënni.”

93. „Régën mæg mondtãk is vãlãmi versfélët ãzøk à trãsãkøk, hogy: nyãkãmbã egy szãl kóbãsztt, de én mã nem tudom. Szír tãrisznyãjuk vót, osz ãbbã szëd-ték à hummit.”

94. „Gyittek hozzãnk is, mæg mondtãk is vãlãmit, hosszira: ãldãs, békessëg, jëvére mæg kõvérëb légyën, de vót mæg hosszirá.”

95. „Nem tudom, hogy akkor este mit szokttãk mondani, de rëggel, mikor lészúrtãk a hízót, és pörkõlték a sziribe, hãtú, akkor a szomszéd, ãki lãtta ezt, ãtszólt, hogy: Isten éltesse a kentëk halottjukat, hogy légyën egész évbe belile, mæg jövõre is mæg kõvérebb!”

A hús fogyasztása

96. „Még áznáp be ké sózni a húst, mikó lévāgtāk a disznót. Hāt só az kēl ēt kiló ęgy ęgymētērēs disznóra, de mindēnbe.”
97. „A rōszolbā mindjā be ké tēnni. Hā nāgyob disznó vót, ākkó ęgy hónāpig āl a hūs a rōszolbā, hā kisseb, ākkó két-hārom hétig.”
98. „Mindēn māsnap ké męgforgatni a rōszolbā a húst, mer męgpāllik.”
99. „Amikó kivészik a rōszolbū, ākkó fistélik. Mink a fistéllébe, de vān āki nyitot konyhābā. Ręgēn mindēnki a nyitot konyhābā fistéte. Űgy hārom-nęgy nāpig ké fistēni.”
100. „Fistēni szoktuk a sunkāt, kōbāaszt, lāpickāt, szālonnāt, ódālāst męg a kērmecket, ęgy ęgy hétig.”
101. „Űjévkó disznóhúst kēl ęnni, mer āz élere tūr.”
102. „A disznó zórāt szoktāk fęzni űjévkó, bābbā. Ázē, hogy élere tūrjā a ęvet a zórāvā.”
103. „Űrnāprā kēl disznóhússā bābot fęznyi.”
104. „Āldozócsitērtēkēn disznóhúst ęszink, bābbā.”
105. „Fārsānghārom nāprā disznóhúsbū, kērēmbī kocsonnyā lęgyēn!”
106. „A sunkāt leginkāb husvétkó ęttik, męg kukuricākāpālāskó, āratāskó, ęs-szehordāskó męg esetleg sziretkó. Ezēk a nāgyob munkāk.”
107. „Kānt nem jó vāgni, mer a kān hússā nem jó. Nāgyon ęrzik a herétī.”

Egyéb felhasználás

108. „Ā bubēny, szārítot bubēny szokot lēnni a ęregēk dohānzsācskójā.”
109. „Ā gyērēkēk a fęlfűjt bubēnyā lābdāztāk.”
110. „Ā bēlzsír bū męg a ęreg szālonnābū, āmi elmārād vāgy męgāvāsodik, āb-bū szāppānt fęztek a āsszonyok.”
111. „Ā szērít el szoktāk ānni a embērēk a meszellēsnek, kefēsnek.”
112. „Ā disznó szērít belekeverni sār bā, jó męgsózni ęs āzzāl tāpāasztāni a kot-lāt. Ākkó nem ojān hāmā kięg.”

Betegségek és gyógyításuk, bajelhárítás

113. „Hēt szēp sidē mālācunk vót. Gyit ęgy āsszony, męgāt a ól élē, fęlnízēt a ól pālāssārā, tetejire, válāmit mondot. Nem tudom, hogy mit mondot, de mind a hét mālāc elpusztūt. Mā biztos vān válāmi.”
114. „Legjob sēnkit a ólhó nem vezetni.”
115. „Fehēr hāj māt ké kētni a disznóól fēlē, hogy nē verjék męg a mālācokāt szēmmē.”
116. „Fehēr kukuricāt vāgy fehēr hāj māt tēsnek a ól fēlē, hogy āzon ākādjon męg a szēme.”
117. „Nāgy kālász kukuricāt a ól fōlē, hogy: ó, de szēp kālász ez a kukuricā! ęgy elcsudākoznāk. Ākkó mā nem verik męg szēmmē iket.”

118. „Fehér hájmā meg pátkó szokot lenni ā ólho félākasztā.”
119. „Kārácsonkó ā kārácsonfā alā tenni kēl fokhājmat és āzt Benedek náprā il-tetni. Āmi ābbū nyél, ākkor āzt félākasztāni ā ólājto félē. Ākkor nem verik meg szēmmel.”
120. „Vörōshājmat összekētnyi mādžaggā vāgy hājfonyóvā, osz odā félākasz-tānyi ā ól fōlē.”
121. „Ēsszekētni ēgy fehér, ēgy vērēs meg ēgy piros, ijen lilā hājmat, osz āzt tēnni ā ól félē, hogy āzt lāssāk, meg legelsének.”
122. „Mindēn nāp ot kē ā asszonnāk hugyozni ā ólbā, ākkó nem birják meg-vernī szēmmē iket.”
123. „Mikó mēn mēgnīzni válāki ā mālācokāt, ākkó āz kēpkēdje meg hārom-szó: pí, pí, pí, tik rondāk, hogy meg nē verje szēmmē.”
124. „Mēg kēl kēpdēsni iket: pí, de vāgy csunyā! Ākkó nem veri meg szēmmē.”
125. „Hā válāki mēgcsudājā ā mālācokāt, hogy jāj, de szépek, ākkó āzt kē mondāni, hogy seggibe ā szēmēd! Ākkó nem veri meg szēmmē iket.”
126. „Ā gāzdā mondjā ānnāk, āki mēgnīzi ā mālācokāt, hogy seggibe ā szēmēd.”
127. „Āzē kēl kēpkēnni, hogy nē verje meg szēmmē, mikor nīzi. Āzt mon-dānyi, hogy seggēdbe ā szēmēm, mēgkēpkēdēm, osz ne.”
128. „Hā válāki nīzi iket jóízit, osz mēgveri szēmmē, ākkó kēl hānni szenet, ākkó imātkoznyi: Miātyānkot, mēg Idvezletēt, hāromszó, mindég úgy félājān-lānyi: Eztet ā szēmverēsē ajallottam fél, ākkó āzt úgy beēntenyi nēkik, āvvā szēnnē ēgyit.”
129. „Szenet kēl nēkik hānni. Ēgy tānyērbā vizet tēnni, ābbā kilenc dārāb pā-rāzsās szenet dobni ā sporhēlbū, de mindēgyik utān imātkozni ēgy Miātyān-kot, ēgy Idvezletēt, ēgy Dicsēssegēt. Így kilencet. Hā āz ā szēn lēit, ākkó mēg vótak verrē szēmmē. Ākkó āzt ā vizet beēntētték ā moslékbbā. Hā nem ít lē ā szēn, ākkó nem vótak mēgverrē.”
130. „Mikó nāgyon sokān nīzik iket, ākkó mēgverik szēmmē. Ākkó ēntenek nēkik vizet. Kēt pohār vān. Ā ēgyikbe kuti vizet hārom kánāllā, benne hānni ā kánālat, kērēsztēt vetni ā vízre mēg mājādrā osz imātkozni hārom Miātyānkot, hārom Idvezletēt, Dicsősēsgēt, fōlājállom āzokē, ākik szēmverēsbe szenvedtek és ābbā mēg is hāltāk. Ākkor tizenōt percig hānni, és ātmērni ā vizet ā māsik pohārbā, és hā mēgszāporodik ā víz, ākkó szēmverēsbe vānnāk. Vān hogy mās-fél vāgy két tele kánāllā is tēb víz lēs. Kēsēb ezt ā vizet ā ólājto sārkarā kēl ēn-teni, mēg ā válōbā is.”
131. „Mikó mēgverték iket szēmmē, ākkó fāszenet ādtāk nēkik, szārāzon.”
132. „Ā vízkērēszt nāpjā elēti vecseryēn frissen mēgszentēt vízbī visznek hā-zā, osz mēgszentēnek mindēt, mēg ā ólát is, hogy ā rosszāk nē ārthāsānāk.”
133. „Hogy mēgronsāk ā disznōt, tēsznek ā válōja alā hummi cserepeket, ive-gēcskēket, rongydarabokat. Azt ha észrevēszik, kivinni ā hatārba és ot elégetni. Nem bent ā hāznā, nēhogy berēpījēn ā házba újra ā ros.”
134. „Pēntēkēn sē vāsārnāp gānēt hānyini nem szābād.”
135. „Napnyugta utān nem szābād gānēt hānyini, mer jōnnek ā rosszāk és mēgrontjāk ā disznōkat.”

136. „Há télén betészik á kismálacot á istälöbä, az ot mägkoszosodik á géztí, melegtí.”
137. „Á rosz kosztú mägkoszosodik, mäg á piszkos heltí is.”
138. „Á koszosogot úgy ké kipucónyi belile, hogy jó mägzsíroznyi, oszákkor az féropog mind, ákkor ázt lépucónyi, amivē lehet, ugyē. Kézzē, há lehet, vágy egy válámivē, oán rosz físvē vágy válámivē ázt ki ké pucónyi belile.”
139. „Há koszos vót á málac, ákkó ázt mägmosni száppánnyā!”
140. „Fosástú is jó á fászén. Ęsszetérni lisztēsre, porosrá, osz ázt á dárábä bele-tēnni.”
141. „Vérre esēt, mer nágyon vót ētettē.”
142. „Vér mén á fejinek, ákkó forog ide-odá, ákkó szokják á filiket mēgvāgni.”
143. „Hogy nē kájon gutáitēt á kismálac, mäg kēl vāgni á filit, kicsit kifoljon á vére.”
144. „Úgy forog, hāt ázt lē muszájjāk ákkó mā vāgnyi. Hāt szokták mēgvāgni á filit, ákkó vér folik ki belile, de vān ákinek hásznl, vān ákinek nem hász-nāl.”
145. „Fekete vész is vān. Mēgfeketēdik á hásá mäg á file. Áz ellen nincs orvos-ság.”
146. „Á orbānc az fekete nágy pētyēk, sebēk kiadónnāk rájtá, osz az ellen nincs orvosság.”
147. „Ęszik ēgymāst mindég. Nincs fárukuk mā, lētték ēgymās fárkāt. Olājozom, kátrānyozom, pētrólummā, mindēt csinālok velik, mikó ēszik ēgy-māst. Ákkó elmārād az ēgy idejig, áttú á bidēsēgtí.”
148. „Vān á vērēs szél is, mikó kiitēdik rájtuk, mind á himle.”
149. „Ez á vērēs szél nem régútá vān. Ázt montá á orvos, hogy nem lehet tile mēggyógyúni, pedig mēggyógyútāk.”
150. „Á hásá ájjá piros lēs, mikó orbānc. Áz veszējēs betegség, há nincs beójt-tā. Csāk gyin úgy á betegség rā. Hozzāk á málacokāt vidékri, osz gyin á beteg-ség.”
151. „Álergiā vót. Hásá mäg á lábä kēzt kiadódot oján seb. Dirēkt seb vót. Ák-kó mostuk lāngyos vízzē, osz ēmút. Ez á legújjab betegség.”
152. „Á pestis is disznóbetegség. Ákkó á hásá ájjá tisztá vērēs. Most is ójtsāk iket pestis ellen. Áz rāgājos betegség.”

Az időjólás

153. „Rosz idé elēt párādēznāk á disznók.”
154. „Ámijen nágy vót á ól, úgy dēlőztāk, kēri-kēri. Rosszálkodták. Lēt is es-sē.”
155. „Há puhá á szálonnábér, á fistét, ákkó fog esni.”
156. „Há á szálonnā csēpēg, ákkó szokot rosz idé lēnni.”

Az álom

157. „Há váláki disznókkā āmodik, ázok urák, urákkā lesz dolog. Hāt az bizony nem jó.”
158. „Há váláki disznóvā āmodik, áz szerencse.”

Kapcsolat a népviselettel

159. „Ámijen szélésre kilóg á ásszony alsó szoknyāja, oján vástág lesz á szálonná. Így szokták mondáni.”
160. „Oján vót á pëndele (színe), mind á ávás szálonná (nem volt mosva sem fehérítve).”

A kánász

161. „Jānos nāpkó válásztották mēg á kánászt. Áz árlejtés vót á kēsséghāzān.”
162. „Á kánász huszonēt kiló buzāt, két kiló szálonnāt mēg bocskorpénzt kápot ēgy disznótú.”
163. „Hā vót nēki bujtārja, ázokāt í mágá fizette.”
164. „Á kánász újévtí újévig hájtót.”
165. „Elēb á pāsstor hájtót, ákkó á kánász, ákkó mēg á libápāsstor.”
166. „Négyen hájtották. Végighájtották á Kis utcāt mēg á Budzsākot, á Nāgy utcāt, á Szelencsēt, ákkó á kézekkē ki, ēre á Jānos utcān á Sār utcārā, osz ki á legelére.”
167. „Vót mikó ēgy család sokā vót kánász, sok évekig. Mēg á gyerekkē is ázok lēttek.”
168. „Vót ákire rārágāt á név is, hogy kánász. Ijen vót á Kánász Páli, távál nyāron hālt mēg.”

Szólások és közmondások a disznóval kapcsolatban

169. „Á disznótor othun, á lakodalom másnā jó.” (Disznóölés hoz á konyhára, lakodalom visz á házból, kiadást jelent.)
170. „Ákār á disznóólbā vónāk.” (Ahol nagy á rendetlenség, pizsok.)
171. „Ánnyit eszik, mind ēgy disznó.” (Vki sokat eszik.)
172. „Búgnāk ām, mind á gēbék.” (Sokat szeretkeznek.)
173. „Disznómódrā iszik.” (Mértéktelenül iszik.)
174. „Ebbí is jó gēbé vóna.” (Nő, aki több gyereket szül egyszerre vagy gyakran szül.)
175. „Éhēs disznó is mákkā ālmodik.” (Arról ālmodozik, vagy arról beszél, amit szeretne.)
176. „Gyinnek belile, mind á gēbébí á mālácok.” (Nőre mondják, aki sorozatosan szül, minden évben szül.)

177. „Hever, mind a disznó.” (Részegen fekszik valahol, de nem az ágyában.)
 178. „Koszos, mind a málac.” (Vki nagyon piszkos.)
 179. „Kövér, mind egy disznó.” (Nagyon kövér.)
 180. „Kugyábú nem lesz szalonná.” (A rendetlen, semmirevaló emberre kár bízni vmit, úgysem változik meg, nem lesz belőle rendes, jó ember.)
 181. „Lustá, mind a disznó.” (Nagyon lusta.)
 182. „Málacot elánni lehet, de szerencsét nem.” (A malaccal együtt nem árulják a sikeres hizlalást, hanem azt a gazdának magának kell elérnie.)
 183. „Mëgváglák, mind a Váskár a szalonnát!” (Nagyon megütlek.)
 184. „Menné koszossáb a málac, anná jobban vakaródik.” (Alaptalanul hivalkodik vmivel, nagylábon próbál élni anyagiak híján.)
 185. „Nem érzák a disznótor.” (Ha nem akarod a jót, nem kötelező.)
 186. „Nem vigyáztunk egyit disznót.” (Hol vagy te hozzám? Nem vagyunk mi egyenrangúak, hogy letegezhetnél!)
 187. „Në turkáj, mind a disznó!” (Ha nem vagy éhes, hagyj abba, de ne turkálj össze az ételt; illetve, ha nem tetszik az étel, nincs ínyedre, akkor szintén.)
 188. „Ësseveszët a sunká/kóbász mëg a hájmá.” (Farsang keddjén éjszaka szabad enni utoljára húsfélét, ugyanis utána böjt következik.)
 189. „Részëg, mind a disznó.” (Csúnyán berügött.)
 190. „Tëb náp, mind kóbász.” (Beosztva, takarékosan kell élni!)

Népdalok a disznóról

191. „Kus ki disznó a buzábú,
 Csak a file látszik
 A gazdája árokpárton
 Bábájává játszik.
 Há az ërdëg vinne, vinne,
 illepibe tënne,
 Menné jobban sikítána,
 Anná jobban vinne.”
192. „Kus ki disznó a buzábú,
 Csak a file látszik!
 A gazdája a pokolba
 Ërdëgëkke játszik.
 Vinne, vinne, vinne, vinne,
 Illepibe tënne!
 Menné jobban sikítana,
 Anná jobban vinne.”

/Hát ez a vānkustānc nótája. Erre tāncójuk a lākodālombá a vānkustāncot, de dānójuk is./

193. „Söprik már a Duna utcát,
 Másíroznak a kövér kocák,

Százharminchat kilós kövér koca, kövér koca,
Sétál ki az állomásra.

- Hová mész te, kövér koca?
Kérdi tőle egy parasztgazda.
– Nem kell a gazdámnak kolbász, sonka, friss szalonna,
Savanyodik a káposzta.”

/Megjegyzés: A Söprik a pápai utcát című népdal dallamára.

– Ezt a beszolgáltatás alatt szerkesztették, danótuk, mikó nemigén marat ot-hun énnivaló.)

194. ”Nem látot a vilåg sohá ijen csodát,
Nohât még a kenderáztátóba is behál az ember!
Éltében a vizet hásztálán mellézte,
Bidés kendörlének len felette gyézte.
Hāborog a hullām az életnek tāvān,
Vāgtāt jó Kis Péter a szentmihāl lovān.
Kedves feleségem, Gēdēlei Sārā,
Nem viszlek el többet titeli vāsārrā.
Ā fālubā mostān dēglenek a hízók,
Ide hāllgāssátok, ti istenbe bízók!
Dēglēt disznóbol az āsszon száppānt csināl,
Ēt pedig ördögnek elvitte a hālāl.”

195. „Azt álmodtam az éjszaka,
Nagy kést szúrtak a torkomba,
Rám rohantak az éhesek,
Mert gondolták, hogy nem leszek.

Isten veled, kukorica,
Maradj hát a fiaimra!
Ti azokból jól egyetek,
Hogy nagyokra nyövekédjetek!”

(– Ez amolyan disznósirató?)

– Hāt, mikor lészúrták a disznót. Szúrāsñā. Ákkó a zēreg mindjā odā āt,
Molnār Lérinc, ēg butellā pālinskāvā, és āzt is mēgmontā, hogy hā nem szopjuk,
ākkó nem lehet belile inni, mer ākkó nem gyin.)

(Megjegyzés: Egyházi halottsirató ének dallamára.)

A disznótartás kupuszinai tájszavai

bubēny – a disznó vízhólyagja
dēlőzik – vhol, vmiben körbe-körbe jár

fodros	– a vékonybélről lefejthető zsiradék
grinya	– csenevész, sovány fejletlen
gyuri	– a fejlődésben megrekedt, a többiektől soványabb malac
hidás	– a disznóól régi neve
kátá	– hasonló a disznósajthoz, csak nem a disznó gyomorbelébe töltik, hanem a vastagbél belső végébe
kätériná	– lásd: kata
klopá	– kajla
kotlá	– üstház
lápicka	– a disznó mellső lábának sonkája
mátyó	– disznósajt
pérc	– 1. töpörtyű, 2. sült szalonna
rityuska	– a disznó végbele (régies, kiháló alak)
rószol	– sós pác
skranya	– állkapocs
svárcli	– disznósajt
trásák	– jelmezbe öltözött alakoskodó (farsangkor, lakodalom másnapján, disznótoron).

Adatközlők

A gyűjtést 1982 és 1988 között végeztem. Adatközlőim a következők voltak:

Balogh Verona, 90 éves földműves
 Buják János, 62 éves földműves
 Buják Teréz, 64 éves földműves
 Domorád Anna, 62 éves földműves
 Guzsvány Gáspár, 59 éves földműves
 Guzsvány Verona, 54 éves földműves
 Kiss Erzsébet, 77 éves földműves
 Nagyfejű Erzsébet, 67 éves földműves
 Nagyfejű István, 67 éves földműves
 Nagyfejű János, 81 éves földműves
 Pécsics Erzsébet, 72 éves földműves
 Pécsics Verona, 46 éves földműves
 Péter István, 80 éves földműves
 Pillin Éva, 70 éves földműves
 Pillin István, 49 éves földműves
 Silling Katalin, 65 éves nyugdíjas
 Silling Mária, 30 éves technológus
 Silling Verona, 66 éves nyugdíjas

Összefoglaló

A disznó tartással kapcsolatos ennyi adat valószínűleg kellően megvilágítja, mennyire jelentős háziállata a kupuszinai népnek a sertés. Ez az állat már a honfoglalás előtt is hasznos jószág volt a magyarságnak, és a más itt élő népeknek, s mindebből máig alig veszített. A kupuszinai anyag ismeretében is megállapíthatjuk, hogy a disznó a falu népének étel- és ellátásában igen fontos tényező, s épp ezért fűződik tartásához annyi szokás és hiedelem, jóllehet kimondottan konyhakertészete révén vált országos hírűvé a falu. Azonban az állattartás sohasem hiányzott az itteni parasztgazdálkodásból. A begyűjtött anyag, amely valóban a disznó tartás néprajzi vonatkozásait öleli fel, igazolja, hogy régebbi időkben (12, 13) is fontos jószág volt a kupuszinai parasztnak a sertés, s az maradt máig (18), a tartásával kapcsolatos szokások pedig nem változatlanok (16, 18).

Az ötvenes években még nagy falkákban tartották a disznókat a kupuszinaiak a környező erdőkben, ahol bőven termett a makk, s más eleség is akadt. Így sokkal olcsóbb volt a disznóhizlalás az akkori szintén nehéz időben.

Azután, mondhatni, hatalmas sertéstelepek létesültek egy-egy parasztgazdaságban, ezekből évente száznál több hizott sertés került a kupuszinai Pčela Földműves-szövetkezet felvásárló osztályára, onnan Belgrád, Bosznia, Horvátország felé. A gazdák abban az időben is a bátrabbak közé tartoztak, mertek újabb termékkel próbálkozni. Jobbára az iparosok – molnár, kocsmáros, tisztviselő (Szalai Ferenc, Gosszé Mihály, Verli József stb.) – közül került ki, akinek elég földje is volt a takarmánytermesztéshez. Jelenleg az udvarokban üres ólakat találni. A gazdák kiöregedtek, meghaltak, a gazdasági változás nem bátorítja utódaikat a sertéshizlalásra. Különben is a kocsmáros megél a saját üzletéből.

Manapság egy másik réteg foglalkozik ezzel a munkával. A nem sok földdel rendelkező földművesek, a gyári munkások, a hivatalnokok mellékfoglalkozása a disznó tartás. A hízókkal való foglalatosságot munka után is el tudják végezni, vagy az otthon maradó feleség vállalja a tevékenységet. Kiegészítő jövedelemforrást jelentenek a hizott sertések. Nincs azonban a faluban egy olyan gazda sem, aki 8–10 anyakocát tartana, s évente százával árulná a hizott sertést. Ezért kevés a kan is a faluban. A jelenlegi gazdák azonban el tudják látni a falut malacokkal, így a még hagyományosan a maga hízóját nevelő családnak van hol és kitől vásárolnia. A szombati piacokon megjelennek még a környező falvak, tanyák parasztjai eladó malacaikkal, ám egyre gyéribben.

A disznó tartás, mint főfoglalkozás sohasem volt elterjedve a kupuszinai paraszti társadalomban. A tápszerek mostani, mérhetetlenül magas és az élsúlyú jószág alacsony ára miatt ismét csak mellékfoglalkozás a sertéshizlalás, illetve csak a saját részére nevel disznót a kupuszinai gazda.

Kanászok sincsenek a faluban. A környező legelők javát felszántották, hiszen parlagon hevert hízójószág hiányában. A gyors hizlalás, amely mindinkább teret hódít, nem engedi meg a legelőn való jószág tartást, ugyanis manapság öt hónap alatt már száz kilogramm fölé hizlalják a sertést, különben ráfizetéses lenne a drága takarmány miatt.

Termékváltásról Kupuszinán így valójában nem beszélhetünk. A növénytermesztést, a konyhakertészetet nem tudta háttérbe szorítani a jószág hizlalás, bár volt rá kísérlet. Ugyanez vonatkozik a szarvasmarhatartásra. Az igavonó lovak, tehát e nem tenyészállatok száma is 20 (!) alá csökkent. Ez azonban már a mezőgazdasági technológia rohamos fejlődését tanulmányozó dolgozat tárgya lehetne.

Térjünk azonban vissza az agroetnográfiahoz, a disznótartás hiedelmeinek vizsgálatához. Mint láthattuk, már a malacvásárláskor ügyelni kell, hogy „emberti”, férfitől vegyék a malacot (4). Ezzel az asszonyt (Évát), az ősi bibliai bűnösséget, a rosszat megtestesítő személyt igyekeznek kikerülni, nehogy gonosz erejével kihasson a család táplálékának biztosítására. Ugyanez a személy már a családban, otthoni környezetben pozitív erők birtokosává válik, s kötevényét teríti le az ól elé (22), amikor a malac érkezik, s abból is eteti (27). Mindkét esetben a házhoz szokás és a gyarapodás e cselekedet célja. A hiedelem szerint a kötevény, az asszony nemi szervét fedő ruhadarab magát a nemi szervet szimbolizálja, melynek mágikus ereje van a férfi házban tartásában, s a szaporodást, a gyarapodást leginkább elősegítő ősi mitológiai jelkép. Az ólbatétel mozzanata (23) szintén tartalmaz erre utaló jelentést: a far hasonló szimbólum, s annak mindig a házban, belül kell lennie, hogy a férjet otthon tudja tartani. Ugyanez a fogalom jelentkezik bajelhárító funkcióban is (122), amikor a gazdasszony nemi szervét ismernie kell az állatnak, így más, rontó szándékú (főleg) nők (113) nem árthatnak neki.

Az említett malacvásárlási intelem, hogy férfitől jó vásárolni, összefüggésben áll a jófajta malac megállapításának lehetőségével is (8, 12), ugyanis csak a balra hajló farkú malac a jó. Itt a férfi nemi szervére történő utalás érhető tetten, mint annyi más hiedelemben az erotikus mozzanatok, a népi hitvilág állandó tényezői.

A férfiakra való utalás különben megtalálható a szóláshasonlatok között is (189), amikor ugyancsak kiegyenlítik a férfit a disznóval, s a disznótoros asztalnál ülő részeg férfiak (88) esetében szintűgy.

A telihold szintén ősi kultikus termékenységarósló erővel bír. Ezért tartják malacvásárláshoz jó időpontnak a telihold napjait (5, 6). A péntek Kupuszinán is a rossz napok közé tartozik, amikor nem jó malacot vásárolni (3). A péntek Jézus halálának napja. Ennél a bibliai eseménynél valószínűleg még ősiabb negatív előjelű hiedelmek fűződnek e naphoz. Itt kell megjegyezni, hogy bár Kupuszina nem függetleníthető a mindenkori zombori piactól, amelyet pedig már több évszázada pénteken tartanak, ennek ellenére él a falu népében a rosszat, a bajt hozó naptól való félelem. Ezért is van az, hogy malacot csak vásárokon vesznek és nem a piacon.

Péntek rosszat jelent a már hízó sertésre is, például, ha pénteken hordják ki a trágyát az ólból (134). Az onnan, főleg napnyugta után (135) kidobott trágya, bármi, ami ilyenkor kikerül a házból, a néphit szerint rontó szándékkal használható fel. Elterjedt hiedelem ez a csecsemő fürdővizével kapcsolatban az egész magyar nyelvterületen.

A disznótartás, a disznóvágás célja a család ételkészlettel való ellátása egész évre. Egyáltalán nem meglepő, hogy az ételkészletek közül a szalonna szerepel

a kiemelt helyen. A szalonna kalóriamennyisége, a taperő és a magas zsírtartalom minden más étel felett áll. A paraszt egész évben szalonnát vitt magával, ha a határba ment dolgozni. S bár a kolbász és a sonka is kedvelt, talán még kedveltebb is, a szalonna laktatóbb, kevesebbel is jól lakik az ember, ezért fontos, hogy vastag legyen (66–69). Manapság ez a táplálkozásmód is változáson megy keresztül, változatosabb, többféle étel kerül a mezőn dolgozó asztalára: pástétom, húskonzerv, dobozos tejföl, szalámi, de azért szalonna is mindig. Ennek biztosításáért nagy áldozatra képesek a kupuszinaiak. A disznótetést ezért kezdték abból a tálból, amelyből a család evett, hogy ezzel mintegy családtaggá fogadják a malacot, amit hizlalnak. Meg is tettek ennek érdekében mindent. Még a jóval nincstelenebb időkben is került a moslékba dara, korpa, krumpli, tök, répa, tojás, zsír, leves, főtt kukorica, tejben áztatott cukor, sőt eleven csirke is – mégha az a táplálkozás szempontjából szintén fontos is –, csakhogy a disznó egészséges legyen és napról napra gyarapodjon.

Féltő gondoskodás vette körül az állatot, mert a legtöbb tápláló ennivalót adta. A termékenység-varázslás itt súlygyarapodást elősegítő cselekedetté minősül, s az „újtu újig legyen” a füstölőben éppen ezt hivatott biztosítani (80), vagyis azt, hogy sose legyen üres a kamra, ahol a disznóhúst tartják.

A termékenységvarázslás egyéb változatai szintén nyomon követhetők a hiedelmek között. A búza, az életet adó, a megváltást, a jót szimbolizáló, Jézus alakjához kötődő termék. Jóságos hatása közismert. Ezért kell búzával etetni a göbét, ha nem akar bűni (39), s ezzel mintegy a termékenységét úgymond varázslattal elősegíteni.

Az állatok viselkedéséből való időjóslás közismert. Elterjedt – nemcsak hiedelemvilági – nézet, hogy az állatok megérik az idő rosszra fordulását (153, 154), vagy az elemi csapást.

Termékenység-varázslás tekintetében a disznótoros asztal (89) kiegyenlítődik a bőséges karácsonyi asztallal, amikor minden fontos ételmiszerből egy keveset tesznek, hogy az új évben – az új évszak eljöttét jelzi a karácsony évezredek óta – mindenből legyen elegendő.

Az állatra vonatkozó termékenység-varázsló szómágia mutatható ki a kántáló szövegtörödékekben (94, 95) is, a család gyarapodására vonatkozó hiedelmek pedig a disznóhúsfogyasztás „előírt” napjaira (101, 102).

Érdemes megfigyelni, hogy a nem vasárnapra eső ünnepek étrendjében a babbal főzött disznóhús a jellemző. Ez különbözött mind a hétköznapi, mind a vasárnapi ebédektől, változatosabbá téve az egész heti táplálkozást.

A bajelhárítás megannyi lehetősége van jelen a disznótartással kapcsolatos hiedelmekben. A baj okozója általában az ember, de lehet olyan dolog, tárgy is, amely a maga rossz, haszontalan mivoltával (133) sugározza a bajt. A leggyakoribb bajnak a szemverést tartották, ennek elhárításában szinte minden házjáratos volt. Úgy látszik, sokan voltak „megáldva” a szemmel verés képességével. Ellene a közvetlen környezetben található tárgyakkal védekeztek. Kupuszinán termelik az ország hagymatermésének egyhatedét, tehát minden házban bőségesen van hagyma. A fehér színű vöröshagyma azonban ritka, s mindig csodálkozásra késztet. Azért akasztják az ól fölé, hogy ezen akadjon fel a szem annak, aki oda tolakszik (115, 116, 118). A csokorba kötött három színű

hagyma még inkább felhívja magára a figyelmet (121), akárcsak a nagy kukoricacsövek (117). A hiedelem szerint a rácsodálkozás mindig bajjal jár. Ezért, ha a hagymacsokorra vagy a kukoricacsövekre rácsodálkozik (117, 121) a rontó tulajdonsággal rendelkező személy, akkor rossz ereje a termékre száll, de a másik pillanatban már nem tud bajt okozni, ha a disznóra pillant. Fehér színű vöröshagyma minden parasztháznál fellelhető, mi sem természetesebb tehát, hogy ilyenfajta felhasználása elterjedt.

A patkó közismerten szerencsejelkép. A hagyományos parasztudvarban, ahol lovak vannak, mindig található (118).

A fokhagyma (119) jellegzetesen gonoszűző erővel bír. Míg karácsony a téli napforduló idején van, addig Benedek napja a tavaszi napéjegyenlőség pontos dátuma. Más vidékeken is él a hiedelem, hogy az ekkor ültetett fokhagyma termése gonoszűző. A két jeles naphoz fűződő termés kétszeres erővel bír a bajelhárításban. Kupuszinán az öregek körében még használatos a Verjen meg a szent Benedek keresztje! gonoszűző átokformula, mely csak megerősíti a naphoz kapcsolódó jó hatásba vetett bizalmat. A fokhagymaszedésnek Iván napját tartják a legalkalmasabbnak, így a nyári napforduló mágikus ereje harmadszor is megerősítő hatással lehet a fokhagymára.

A szómágia a bajelhárításban is jelen van. A fordított beszéd ellentétes eredményű hatást vált ki a hiedelemvilág törvényei szerint (124).

A köpés évezredek óta gyógyító erejű, betegséget elhárító gesztus. A nyál ilyen erejéről már a Biblia is megemlékezik Márk evangéliumában (7:33, 8:23). A későbbiekben is a köpéssel pozitív hatást véltek elérni (123, 124).

Az ősi számmisztika ugyancsak jellemző a disznókat sújtó bajok elhárításában: a hármas, a kilences, illetve a páratlan szám jó varázserővel bír (123, 124, 128–130). A fialásnál ismert három hónap, három hét, három nap (51) azonban nem köthető a számok mágikus erejéhez, ugyanis az egész falu ugyanennyi napot ismer. Évszázados a tapasztalat a biológiai törvények alapján. Csak így könnyebb megjegyezni a vemhességi időszak tartamát.

Ahol a kereszténység elterjedt, a baj elhárítására hasznosnak tartják a szentelt vizet. Így van ez Kupuszinán is (132).

A fülvágás a baj orvoslását jelenti. A rosszat kell kiűzni, a vérrrel kiereszteni az állat testéből (142–144).

Ha bekövetkezett a baj, a gazda vagy asszonya ugyanazt a népi gyógymódot alkalmazta, mint az ilyen betegségben szenvedő embereknél: szentet hányt, vizet mért és imádkozott (129, 130). Esdeklő, segítséget kérő imáival mélyes aggodalmát fejezte ki a disznó egészsége, áttételesen a család fennmaradásának biztosítása felett. S itt válik igazán családtaggá a jószág, hiszen már-már emberszámba veszik segítségnyújtásukkal, istenhez való fohászukkal a lelketlen, ám aligha nélkülözhető állatot. Ezért is van talán Kupuszinán féltucatnyi szakrális emlékmű szent Vendelnek, a háziállatok védőszentjének a tiszteletére, ezekkel a sorokkal:

Szent Vendel, szent szemed rólunk ne vedd el!

Kérd az Istent, hogy tartsa meg karjainkat,

Bár esztelen, de büntelen barmainkat!

Rezime

Šunka, kobasica, slanina

Narodni običaji i verovanja vezani za uzgajanje svinja u Kupusini u 1980-tim godinama

Autor studija je zabeležio narodne običaje i narodna verovanja koja prate uzgajanje svinja u Kupusini (Zapadna Bačka). Podatke je sakupljao osam godina od više generacija kako bi dokazao koliko su još prisutni segmenti nekadašnjeg života na selu.

U svom radu, koji je prvobitno etnološkog karaktera, došao je do zaključka da kod Kupusinaca, koji su širom zemlje poznati kao proizvođači crnog luka i drugog povrća, uzgajanje svinja nikada nije bilo prevashodno zanimanje. Ljudi ovog mesta su držali svinje radi opskrbljivanja porodice hranom za celu godinu, a ne radi sticanja dohotka. Eventualni novčani prihod od prodaje svinja je sporednog karaktera u Kupusini, na koji računaju većinom zaposleni u društvenom sektoru, pošto poslove vezane za uzgajanje svinja mogu obaviti i posle radnog vremena; te oni zemljoradnici koji ne raspolažu velikim posedom obradivog zemljišta.

Autor je etnološku građu svrstao u više kategorija, vezano za pojedine značajne momente u tovu i priplodu svinja. Uz verovanja prikupio je i mnoge poslovice koje su povezane sa ovom važnom domaćom životinjom, te narodne pesme sličnog karaktera.

Na kraju studija dao je i dijalektološki rečnik narodnih izraza koji se razlikuju od književnih.

Summary

Ham, Sausage, Bacon

Folk Customs and Beliefs Connected with Pig-Raising in Kupusina in the 1980s

The author of the study recorded the folk customs and folk beliefs being related to pig-raising in Kupusina (West Bačka). He collected the data from more generations for eight years, in order to prove the presence of segments of life of former days in the village.

In his work, being primarily of ethnologic character, he came to the conclusion that pig-raising was never the primary occupation of the inhabitants of Kupusina, being well-known all over the country as the growers of onion and other vegetables. The people of this place kept pigs for supplying the family with food for the whole year and not for money-making. The possible income from selling pigs is of secondary character in Kupusina, on which count mainly the inhabitants working in the public sector because they can carry out the works connected with pig-raising also after the worktime, as well as those farmers who do not dispose of a great estate of cultivable land.

The author classified the ethnologic material in more categories related to each significant moment in fattening and breeding pigs. Along with the beliefs he collected also many proverbs in connection with this important domestic animal, as well as folk songs of similar character.

At the end of the study he gave also a dialectal vocabulary of popular phrases differing from the literary ones.